

AMBRUS ISTVÁN – DEÁK ZOLTÁN

Súlyponti kérdések a bankkártyával kapcsolatos bűncselekmények köréből

Hazánkban az 1980-as években meginduló, majd az 1990-es években kiteljesedő politikai, társadalmi, gazdasági változások, s ezzel párhuzamosan a technikai fejlődés szinte törvényszerűen magával hozta a hagyományos készpénzes fizetés és a már korábban ismert készpénz-helyettesítő eszközök (így például csekk, váltó) mellett olyan modern *technikai eszközök* megjelenését a mindennapi pénzforgalmi életben, amelyek alkalmasak a társadalom részéről a pénzforgalomtól mindinkább elvárt *nagyfokú mobilitás* megeremtésére. E szükséglet kielégítését szolgálta a *bankkártyák* megjelenése a magyar pénzügy piacon, erre a rendszerváltozás időszakában került sor. Ez után, a bankélet felvirágzásának tulajdoníthatóan is, rohamos fejlődésnek indult, és mind természetesebbé vált a plasztiklapokkal történő fizetés, illetve annak elfogadása: napjainkban – különösen az internet segítségével – gyakorlatilag a világ bármely pontjáról bármilyen termék megrendelhető, feltéve, hogy az ellenérték megfizetéséhez van megfelelő technikai eszközünk, vagyis bankkártyánk.

Csak helyeselhető az a kriminológiai álláspont, amely szerint abban az esetben, ha egy új technikai eszköz bevezetésére kerül sor, ez után – rövidebb-hosszabb idővel – szükségképpen számolni kell azon bűnelkövetők megjelenésével, akik *vissza kívánnak élni* ezzel az eszközzel, és e visszaélés-ként értékelhető cselekményük – a társadalom védelme érdekében – *büntető-jogi reagálást* igényel a jogalkotó részéről.

Bankkártyával kapcsolatos, társadalomra veszélyes cselekményeket a hazai jogalkotó első ízben az 1994. évi IX. törvény 26–27. §-ai alapján pönalizálta. A vonatkozó tényállások elnevezése ekkoriban bankkártya-hamisítás, illetve a bankkártyával visszaélés volt. Ez után – különös tekintettel az Európai Unió Tanácsának 2001. május 28-án elfogadott, a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről szóló 2001/413/IB számú kerethatározatára – hazánk európai uniós tagságából fakadó kötelezettségének tett eleget a törvényhozó akkor, amikor a nem készpénzes fizetőeszközökkel kapcsolatos Btk.-beli tényállásokat módosította és egységesítette. A 2003. évi II. törvény 25–28. §-ai általánosabb megnevezést vezettek be az említett bűncselekményi tényállásoknál: *készpénz-helyettesítő*

fizetési eszköz-hamisítás és készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés lett a korábban említett két bűncselekmény elnevezése, s részben ezek keretében, részben ezek mellett más, készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel kapcsolatos bűncselekményi alakzatok bevezetésére is sor került.¹ Mindezekről a hatályos Btk. 313/B–313/E §-ai rendelkeznek.

E tanulmánynak *nem célja* a bankkártya mellett más, nem készpénzes fizetési eszközökkel (például váltóval) kapcsolatos kérdések vizsgálata. Szintén nem kerül sor a dolgozat keretei között a vonatkozó bűncselekményi tényállások részletes elemzésére. Célunk mindössze a bankkártyával kapcsolatos bűncselekmények körében *néhány alapvető fontosságú, súlyponti dogmatikai kérdés* felvetése, illetve lehetőség szerinti megválaszolása. Mindezt a vonatkozó jogirodalmi és az ítélkezési gyakorlatból származó álláspontok ismertetése, ütköztetése, helyeslése vagy cáfolása útján végeztük el.

A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés egység-többségtani problémái

Vitatott kérdés a jogirodalomban, hogy abban az esetben, ha *ugyanazon elkövető, azonos elkövetési tárgy vonatkozásában, több cselekményt megvalósítva* kimeríti mind a Btk. 313/B § (1) bekezdésében foglalt készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás, mind a Btk. 313/C § (1) bekezdés *a)* pontja szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés törvényi tényállását, e két deliktum között *valóságos vagy látszólagos anyagi halmazat megállapításának van-e helye*.²

E kérdésben a kommentárirodalom egy része, több jogirodalmi szerző és – mint látni fogjuk – a bírói gyakorlat is a valóságos anyagi halmazat mellett

¹ Így a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés megszerzéses alakzata [Btk. 313/C § (7) bekezdés] és a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése (Btk. 313/D §). Utóbbihoz lásd A Btk. 313/D § szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése – a büntethetőség túlzott előrehozatalának intő példája című részt.

² Szintén vizsgálendő, ám jóval kevesebb polémiára okot adó kérdés a jogirodalomban, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés úgynevezett *megszerzéses megvalósuló alakzata* [Btk. 313/C § (7) bekezdés] milyen viszonyban áll a 313/C § (1) bekezdés szerinti visszaéléssel, illetőleg a 313/B §-ban szabályozott hamisítással. Az általánosan elfogadott álláspont itt az, hogy a megszerzéses alakzat – a látszólagos anyagi halmazati viszonyra tekintettel – háttérbe lép mind a hamisítással, mind a súlyosabb visszaélési alakzattal szemben. Kiemelést igényel, hogy a Legfelsőbb Bíróság egy friss jogegységi határozata (1/2009. BJE) alapján a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés ezen alakzatának ítéletbeli megállapítása nagymértékben visszaszorult, e kérdés elemzése azonban nem tárgya e tanulmánynak.

foglal állást. A „kapcsos kommentár” szerzői ennek indokát abban látják, hogy „a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítás nem szükségszerű eszköz-, illetve előcselekménye a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélésnek, ezért anyagi halmazatuk mindig valóságos”.³ Ugyanezt az álláspontot képviseli Molnár Gábor, szerinte „ha a hamisítást követően külön elkövetői magatartással a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélésre is sor kerül, valódi anyagi halmazat megállapításának van helye”.⁴

Más szerzők szerint azonban a két bűncselekmény halmazata látszólagosnak tekinthető, s ilyen esetekben csak a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés állapítható meg. Így foglal állást Varga Zoltán, indokait azonban nem részletezi.⁵

A Hollán – Kis szerzőpáros közelebből is megjelöli a halmazat mellőzésének okát. Mint írják, „a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaéléshez (Btk. 313/C §) képest látszólagos anyagi halmazatban – büntetlen eszközcselekményként – háttérbe szorul, ha a hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásra is kerül” (kiemelés tőlünk. – A szerzők).⁶

Kereszty Béla a kérdés kapcsán úgy fogalmaz, hogy „a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása (Btk. 313/B. §) a tárgyalt bűncselekménynek nem szükségszerű eszköz-, illetve előcselekménye, ám felfogható külön tényállásban rögzített sui generis előkészületi cselekményként is, ezért kizárt a halmazat, mivel a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználása szükségszerűen konszumiálja a hamisítást vagy a hamis fizetési eszköz készítését”⁷ (kiemelések tőlünk. – A szerzők).

3 Berkes György (szerk.): Kommentár a gyakorlat számára. 2. kiadás. 29. pótlás. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2009, 1006/26. o.

4 Molnár Gábor: A gazdasági bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog. Különös rész. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2008, 669. o.

5 Varga Zoltán: A gazdasági bűncselekmények. In: Varga Zoltán (szerk.): A büntető törvénykönyv magyarázata 2. Complex Kiadó, Budapest, 2009, 1337. o.

6 Hollán Miklós – Kis Norbert: A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 690. o.

7 Kereszty Béla: A gazdasági bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Budapest, 2005, 732. o. Röviden rá kell még mutatnunk a Kereszty-féle álláspont terminológiai pontatlanságára: a konszumpció, lévén hogy az nem a látszólagos anyagi, hanem a látszólagos *alaki* halmazat egyik kategóriája (tehát az az eset, amikor az elkövető egyetlen cselekménye valósít meg látszólagos több bűncselekményt) ez esetben nem foroghat fenn, mivel itt két, *elkülönülő cselekmény* (tudniillik a hamisítás és az attól térben és időben többnyire elkülönülő felhasználás) az, amelyek kapcsán az egység és a halmazat kérdésében dönteni kell. Ebből következik, hogy akár valóságos, akár látszólagos halmazatot állapítunk meg végül, az nem alaki, hanem anyagi halmazat lesz, ahol viszont nem konszumpcióról, hanem például összeolvadásról szólhatunk.

Az első álláspontot elfogadó szerzők tehát, azon oknál fogva, hogy a hamisítás nem szükségképpeni eszközcselekménye a visszaélésnek, valóságos halmazat megállapítását tartják indokoltnak a két említett bűncselekmény találkozása esetén, míg a második felfogást vallók – különféle indokolásokkal – csak látszólagos halmazati viszony fennállását látják.

Az a felfogás, amely *általános jelleggel* valóságos halmazatot lát megállapíthatónak azon esetekben, amikor *két bűncselekmény in abstracto nem szükségképpen, hanem csupán rendszerint jár együtt*, napjaink bírói gyakorlatában gyakran hivatkozott elv, és pedig mind az úgynevezett *eszköz- és cél-cselekmények*, mind pedig az úgynevezett *elő- és utócselekmények* vonatkozásában. Így a judikatúra valóságos halmazatot állapít meg például az eszközcselekményként jelentkező *magánlaksértés* (Btk. 176. §) és a lakásban elkövetett különböző célbűncselekmények között⁸ ugyanúgy, mint például abban az esetben, amikor a bolti eladó részéről a *vásárlók megkárosítását* (Btk. 328. §) *sikkasztás* (Btk. 317. §) követi.⁹

Ismereteseek azonban olyan esetek is, amikor két, együttesen előforduló bűncselekmény között nem forog fenn absztrakt szükségképpeni összefüggés, a bíróság az egyik bűncselekmény önálló megállapítását valamilyen alapon mégis mellőzi. Így például a Legfelsőbb Bíróság 5/2000. büntető jogegységi határozatában arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Btk. 276. § szerinti *magánokirat-hamisítás* megállapításának nincs helye, amennyiben az az *intellektuális közokirat-hamisítás* [Btk. 274. § (1) bekezdés c) pont] megvalósításához szolgált eszközként.¹⁰

Témánkhöz szorosabban kapcsolódik az az ítélezési gyakorlatban régtől érvényesülő felfogás¹¹, amely alapján nincs helye halmazat megállapításának a *pénzhamisítás* [Btk. 304. § (1) bekezdés a) pont] és a forgalomba hozattal

⁸ Például BH, 1981/302., BH, 1996/291., BH, 1998/4.

⁹ BJD, 902., BJD, 2888.

¹⁰ Bár a Legfelsőbb Bíróság a hivatkozott BJE indoklásában a halmazat mellőzését azzal indokolta, hogy a magánokirat-hamisítás *szükségszerűen* megvalósul az intellektuális közokirat-hamisítás elkövetésekor, e két bűncselekmény között valójában csak *in concreto*, az elbírált jogesetben meglévő, és *nem in abstracto*, a törvényi tényállások szintjén fennforgó szükségképpeni összefüggés állt fenn, tekintettel arra, hogy az intellektuális közokirat-hamisítás *általánosságban* elkövethető a magánokirat-hamisítás nélkül is. Az *in concreto* szükségképpeni összefüggés azonban önmagában nem lehet elégséges a halmazat mellőzéséhez, ezért véleményünk szerint a két okirat-hamisítás halmazatának látszólagossága együttes előfordulásuk *in abstracto rendszerinti* (nem szükségszerű, de igen gyakori, jóformán mindennapi) voltával magyarázható. Ehhez lásd Ambrus István: A büntetlen eszköz-, utó- és mellécselekményekről. Jogelméleti Szemle, 2009/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/ambrus40.mht>

¹¹ Mint Tóth Mihály írja, „a pénzhamisításban testet öltő *csalás* megállapítását a gyakorlat töretlenül kizárja”. Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK, Budapest, 2000, 329. o.

[Btk. 304. § (1) bekezdés c) pont] megvalósulni látszó *csalás* (Btk. 318. §) esetén.¹²

Az említett bűncselekmények relációjában azonban a halmazat kiküszöbölése nem oly módon történik, hogy a pénz utánzását, illetve meghamisítását a forgalomba hozatallal megvalósuló alakzat, illetve a csalás büntetlen eszközcselekményének tekintjük, hanem épp *fordítva*: önállóan csak a 304. § (1) bekezdés a) pontja szerinti bűncselekmény, tehát a pénz utánzásával vagy meghamisításával megvalósuló pénzhamisítás megállapítására kerülhet sor, a csalást *büntetlen utócsselekményként* kell értékelni, így az önállóságát veszti.¹³ Ennek indoka egyrészt abban a körülményben keresendő, hogy a hamis vagy meghamisított pénz forgalomba hozatalával az elkövető az általában már az utánzaskor, illetve meghamisítaskor fennforgó *célzatát realizálja*, amivel a jogalkotó is számolt a pénzhamisítás törvényi tényállásának megalkotásakor. Másrészt a csalás büntetlen utócsselekményi jellegét támasztja alá az is, hogy a pénz utánzásával vagy meghamisításával elkövetett pénzhamisítást *in abstracto rendszerint követi* a forgalomba hozatal, s a harmadik személy tévedésbe ejtésével előidézett károkozás. Vélelmezhető tehát, hogy a jogalkotó a pénzhamisítás büntetési tételkeretének meghatározásakor e körülményekre figyelemmel volt, s ennek megfelelően állapította meg a bűncselekmény alapesetére irányadó kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztést, amelyben a tényleges hamisítás mellett a forgalomba hozatal és a károkozás is kellőképpen értékelhető, ezért a halmazati értékelés ez esetben szükségtelen, és a kétszeres értékelés tilalmába is ütközne.

Laikus szemlélő számára sem tűnik megalapozottnak a *kirajzolódó különbség*: amennyiben az elkövető a *kézpénzt magát* hamisítja meg, amelyet ez után forgalomba is hoz, s így mást tévedésbe ejtve kárt okoz: egy bűncselekmény, a 304. § (1) bekezdés a) pontjába foglalt pénzhamisítás megállapításának van helye. Ha azonban ugyanezt nem kézpénzzel, hanem *kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel, például bankkártyával* teszi, az elsőként említett felfogás szerint a kézpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás [Btk. 313/B § (1) bekezdés] mellett a felhasználással megvalósuló kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés [Btk. 313/C § (1) bekezdés a) pont] valóságos halmazatban áll. A két eset közötti, törvényi szinten fennálló különbség – amelyet egyébként a halmazati minősítéshez érvként is használnak

¹² Vö. BH, 1988/390. és BH, 1999/198.

¹³ Így Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2008, 239. o. Ellentétesen Földvári József: Az egység és a halmazat határesei a büntetőjogban. KJK, Budapest, 1962, 229. o.

egyes szerzők – abban áll, hogy a pénz utánzását vagy meghamisítását, illetve a hamis vagy meghamisított pénz forgalomba hozatalát *nem két elkülönülő törvényi tényállásban*, hanem a pénzhamisítás tényállásában, annak két bűncselekményi változataként feltüntetve szabályozza a törvény. Ezzel szemben a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás, illetve a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés – amely a felhasználást szabályozza – külön tényállásban kapott helyet.¹⁴ Nézetünk szerint jócskán gyengíti ezt az érvet az a körülmény, hogy a pénzhamisítás és a csalás – akárcsak a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás és az azzal való visszaélés – külön tényállásban szerepel ugyan, halmazatuk az említett esetben mégis csupán látszólagos.

Részünkről elfogadhatóbbnak tartjuk a második idézett álláspontot: tekintettel arra, hogy

- a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás gyakorlatilag a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés *sui generis előkészületeként* értékelhető;
- az elkövető a hamis vagy hamisított készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásakor a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításakor fennforgó *célzatát realizálja*;
- a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítást *rendszerint követi* a felhasználással megvalósuló visszaélés,

a *halmazatot* mellőzve egy bűncselekmény, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés megállapításának van helye. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás tehát – tekintettel a közte és a visszaélés között fennálló *eszköz–cél viszonyra* – *büntetlen eszközcselekményként* értékelhető, s önálló megállapítása nézetünk szerint mellőzendő.

Szintén a halmazat látszólagos voltát támasztja alá az, hogy

- mind a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás, mind az azzal való visszaélés *azonos jogi tárgy elleni támadást* jelent. Ez a körülmény pedig – bár általános érvényű rendezőelvként nem fogadható el az egység és a többség elhatárolásához¹⁵ – jelentős *indíciumnak* tekinthető ahhoz, hogy a halmaz-

¹⁴ Így például Molnár Gábor szerint „a vizsgált bűncselekmények tényállása oly mértékben elkülönül egymástól”, hogy az a valóságos halmazat megállapítását teszi szükségessé. Molnár Gábor: Gazdasági bűncselekmények. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2009, 497. o.

¹⁵ Békés Imre „rendezőelvei” kapcsán így Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 2004, 319–320. o.

zat mellőzésével csak az egyik, és pedig a jogi tárgy elleni jelentékenyebb támadásként értékelhető bűncselekmény megállapítására kerüljön sor.

A bírói gyakorlatban – mint arról már volt szó – az elsőként említett álláspont érvényesül, tehát többnyire valóságos anyagi halmazatot állapít meg a bíróság, amennyiben az elkövető például a hamis bankkártya elkészítése után azt utóbb jogtalan hasznoszerzés céljából fel is használja. E gyakorlat véleményünk szerint – a kétszeres értékelés tilalmára figyelemmel – kifejezetten *agályos*. Ennek ellenére a judikatúrában érvényesülő felfogás nem tekinthető megalapozatlannak, s meglátásunk szerint annak kialakítására nem az önkényes jogértelmezés vezetett. Az a körülmény, amely az említett, bankkártyával kapcsolatos bűncselekmények esetén a valóságos halmazatkénti értékelés mellett szólhat, e bűncselekmények *büntetési tételeiben* és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés *minősítési rendszerében*, illetve annak a pénzhamisítás minősítési rendszerétől való *eltérésében* keresendő.

Ha vizsgálatnak vetjük alá a pénzhamisítás (Btk. 304. §) törvényi tényállásának (1)–(3) bekezdését, azt láthatjuk, hogy a kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető alapeset megállapításának csak a nagyobb, illetve a jelentős értékre történő elkövetés esetén van helye. Kisebb vagy azt el nem érő értékű pénzre történő elkövetéskor az öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett (3) bekezdés szerinti privilegizált eset állapítható meg, míg a különösen nagy vagy azt meghaladó értékre elkövetett pénzhamisítás a (2) bekezdés szerint minősül, és öttől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő – ez a pénzhamisítás egyik minősített esete.¹⁶

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés minősítési rendszere – tekintettel arra, hogy e deliktum a pénzhamisítással ellentétben *materiális bűncselekmény* – a visszaéléssel okozott kár mértékéhez igazodik. Ha minősítő körülmény (üzletszerűség vagy bünszövetség) nem áll fenn, a nagyobb kárt okozó készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés [Btk. 313/C § (3) bekezdés *a*) pont] három évig, a jelentős kárt okozó változat [Btk. 313/C § (4) bekezdés *a*) pont] öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, s a pénzhamisítás alapesetére irányadó büntetési tételt – kettőtől nyolc évet – csak a különösen nagy kárt okozó készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélésre [Btk. 313/C § (5) bekezdés *a*) pont] ír elő a törvény.

E rendelkezésekből az következik, hogy amennyiben a pénzhamisítást például 210 ezer forint értékű pénzre követik el, ez a cselekmény a Btk.

¹⁶ Az értékhatárokhoz lásd Btk. 138/A §.

304. § (1) bekezdése szerint minősül, és kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés tette ugyanakkora kárt okoz, büntetése a Btk. 313/C § (3) bekezdés a) pontja alapján legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztés. Azt láthatjuk tehát, hogy ahhoz, hogy az alapeseti pénzhamisítás elkövetőjével azonos büntetési tételkeretben lehessen kiszabni a bankkártya-hamisító büntetését, utóbbinak ötvenmillió forintot meghaladó kárt kell okoznia cselekményével!¹⁷ A hatályos rendelkezések alapján tehát úgy tűnhet, hogy „jobban megéri” bankkártyát hamisítani, mint készpénzt, mert ugyanakkora összeg mellett lényegesen súlyosabb tételkereten belül kell kiszabni a büntetést a pénzhamisítóra, mint a bankkártya-hamisítóra. Álláspontunk szerint a bírói gyakorlat szerinti valóságos halmazatot tehát ennek a *jogalkotási aránytalanságnak a részbeni kiküszöbölése* indokolhatja, mivel ilyenkor lehetőség nyílik *halmazati büntetés* kiszabására, amely adott esetben jobban tükrözheti az elkövetett cselekmények társadalomra veszélyességét, mint az egységkénti értékelés.¹⁸ A pénzhamisítás esetében azonban – tekintettel arra, hogy már az alapeset büntetése is kellőképpen súlyosnak tekinthető – a megfelelő súlyú büntetés kiszabhatósága érdekében a halmazati büntetésre vonatkozó szabályok segítségül hívására nincs szükség, így a tényleges hamisítás utáni forgalomba hozatal és a tévedésbe ejtéssel elkövetett károkozást büntetlen utócselékmenynek lehet tekinteni, és a büntetést az egy bűncselekményre irányadó büntetési tételkereten belül kell kiszabni. Azt a körülményt pedig, hogy az elkövető a pénz utánzásán vagy meghamisításán felül a hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba is hozza, adott esetben a büntetéskiszabás körében kell megfelelően – súlyosító körülményként – értékelni.

Nézetünk szerint a judikatúra álláspontja gyakorlati szempontból érthető, elméletileg azonban nem igazolható. A vélt vagy valós *jogalkotási visszasságok* ugyanis – az elkövető terhére – nem oldhatók fel a jogalkalmazás síkján, különösképp büntetőjogi alapelvek, így a *kétszeres értékelés tilalmának megsértése* árán.¹⁹ Mindezekre tekintettel a valóságos halmazat megállapítását a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában mellőzni indokolt.

¹⁷ Vö. Btk. 313/C § (5) bekezdés a) pont, figyelemmel a Btk. 138/A § d) pontjára is.

¹⁸ Például a nagyobb kárt okozó készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés [Btk. 313/C § (3) bekezdés a) pont] és a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás miatt halmazati büntetésként négy és fél év szabadságvesztés is kiszabható [Vö. Btk. 85. § (3) bekezdés].

¹⁹ Nagy Ferenc (2008): i. m. 57–59. o.

A Btk. 313/D § szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése – a büntethetőség túlzott előrehozatalának intő példája

A törvényhozó egyrészt hazánkban az uniós tagságával járó nemzetközi kötelezettségeinek, másrészt a szigorúbb büntetőjogi fellépésre vonatkozó igényeknek tett eleget akkor, amikor a Btk. 313/D §-ában a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése* elnevezésű – egyébként a 304/A §-ba foglalt pénzhamisítás elősegítése elnevezésű bűncselekményre „rímelő” – sui generis előkészületi jellegű bűncselekmény törvényi tényállását megalkotta. A 313/D § szerint, aki készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges anyagot, eszközt, berendezést vagy számítógépes programot készít, megszerez, tart, átad, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A tényállási elemek vizsgálata révén arra a következtetésre juthatunk, hogy itt a jogalkotó egy önálló, külön tényállásban oly módon határozott meg materiális előkészületi jellegű bűncselekményi alakzatokat, hogy emellett az előkészülethez egyébként feltétlenül szükséges *célzatot* nem követelte meg a büntethetőséghez. Nagy Ferenc az ehhez hasonló tényállásokat ezért sorolja az úgynevezett *rendszeridegen* sui generis előkészületi tényállások körébe.²⁰

Ha vizsgálat tárgyává tesszük a 313/D §-beli bűncselekmény és a többi, készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel kapcsolatos deliktum viszonyát, azt láthatjuk, hogy a hamisítás elősegítése és a 313/B § (1) és (3) bekezdéseiben szabályozott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás, illetve annak előkészülete több esetben is *konkurálhat* egymással.

Az első vizsgálandó esetkör az, amikor az elkövető a *saját maga által megvalósítandó* készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás érdekében fejti ki a 313/D § szerinti, a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges elkövetési magatartások valamelyikét. Tipikusan ilyen lehet az elkövetési magatartások közül a *készít*, a *megszerez*, illetve a *tart* fordulat. Mint Kereszty helyesen megállapítja, ilyenkor – attól az időponttól, hogy az elkövető legalább a *kísérlet* szakába juttatja a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítást – a 313/D § szerinti bűncselekmény megállapításának már nem lehet helye. Emellett akkor sem minősíthető az elkövető cselekménye a 313/D § szerint, ha a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás még nem jutott ugyan a kísérlet stádiumába, ám az elkövető hamisításra irányuló *célzattal* jár el:

²⁰ Uo. 194. o.

ilyenkor a 313/B § (3) bekezdés szerinti előkészületként kell a cselekményt minősíteni.²¹ A valóságos halmazat mellőzésének indoka az, hogy abban az esetben, amikor az elkövető ugyanazon bűncselekmény elkövetéséhez több cselekményével is hozzájárul, csak az in abstracto legjelentősebb jogi tárgy elleni támadása vehető figyelembe, a többi – mint *önállóan részecselekmény* – külön megállapítására nem kerülhet sor.²²

Nézetünk szerint ez a megállapítás áll arra az esetre is, ha a jogalkotó nem(csak) *expressis verbis* az előkészületet rendeli büntetni adott deliktum kapcsán, hanem emellett (vagy ehelyett) külön törvényi tényállásban határoz meg egy *kvázi előkészületi jellegű* bűncselekményt. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése tehát a készpénz-helyettesítő fizetésieszköz-hamisítás mellett nem állapítható meg halmazatban, s előbbi a készpénz-helyettesítő fizetésieszköz-hamisításra irányuló valódi előkészület is háttérbe lépteti. Ennek indokát abban látjuk, hogy a készpénz-helyettesítő fizetésieszköz-hamisítás előkészülete *teljes egészében lefedi* a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítését, s emellett *többletként* tartalmazza a befejezett bűncselekmény létrehozására irányuló *célzatot* is, így a valódi előkészületre jellemző célzattal eljáró elkövető cselekményének minősítésekor valamennyi körülményt akkor értékelhetünk, ha nem a 313/D § szerinti sui generis befejezett bűncselekményt, hanem a 313/B § (3) bekezdése szerinti előkészületet állapítjuk meg terhére.

Ezzel ellentétesen foglal állást a Hollán – Kis szerzőpáros. Álláspontjuk szerint „a Btk. 313/D §-ában írt sui generis előkészület – látszólagos alaki halmazatban – előtérbe lép a Btk. 313/B § (3) bekezdésében szabályozott valódi előkészülethez képest. A fenti megoldást a két bűncselekmény a Btk. 313/D § javára eltérő büntetési tétele is alátámasztja. Hasonlóképpen kell elbírálni a két tényállás közötti anyagi halmazatot.”²³ Ezt a felfogást helytelelnítjük, ugyanis a valódi előkészület és a 313/D §-beli bűncselekmény – tekintettel arra, hogy a valódi előkészület a materiális előkészületi magatartásokon felül célzatot is tartalmaz – a *több és a kevesebb viszonyában van*. Éspedig annak ellenére tekinthető az előkészület többnek, a sui generis befejezett bűncselekmény pedig kevesebbnek, hogy a büntetési tételek összevetéséből az tűnik ki, hogy az utóbbi bűncselekmény a súlyosabb. Az a körülmény ugyanis, hogy melyik cselekményt fenyegeti súlyosabb büntetéssel a törvény, önmagában semmiképp nem lehet döntő minősítési kérdésben. Részünkről

²¹ Kereszty Béla: i. m. 733–734. o.

²² Nagy Ferenc (2008): i. m. 238. o.

²³ Hollán Miklós – Kis Norbert: i. m. 698. o.

tehát Földvári József elvi álláspontjához csatlakozunk, szerinte „*soha nem a büntetés mértéke befolyásolja a minősítést, hanem a minősítés a büntetés mértékét*”.²⁴ Ezért a valódi előkészület, tekintettel arra, hogy célzat fennfor-gása esetén valamennyi körülmény csak ennek kereteiben értékelhető, háttér-be lépteti a hamisítás elősegítését mint sui generis befejezett bűncselek-ményt, amely így csak abban az egészen kivételes esetben állapítható meg, amikor az elkövető az előkészülethez szükséges célzat nélkül jár el, vagy – mint látni fogjuk – önkéntes visszalépés esetén.

Varga Zoltán szerint a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás elő-készülete csak akkor valósul meg, „ha az elkövető *saját maga szerzi be saját maga számára*” a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges eszközöket, be-rendezéseket. Szerinte „e tényállás alá [...] nem vonhatók azon elkövetők, akiknek a *tevékenysége nem a saját, hanem a más személy által a jövőben el-követendő* készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítésére irányul. Ezt a hiányt pótolja a [...] Btk. 313/D § szerinti bűncselekmény” (*ki-emelések tőlünk. – A szerzők*).²⁵

E felfogással nem tudunk egyetérteni. A Btk. 18. § (1) bekezdése alapján ugyanis az előkészületi magatartást kifejtő személy célzata nemcsak a saját, ha-nem a *tettesként más által elkövetendő* bűncselekmény elkövetésére is irányul-hat.²⁶ Így a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás kapcsán ilyen maga-tartást tanúsítók (például az elkövetéshez szükséges eszközöket célzatosan beszerzők) – mindaddig, amíg a majdani tettes a bűncselekményt nem juttatja legalább a kísérlet szakába – e bűncselekmény előkészületéért vonhatók fele-lősségre. Ha pedig a tettes cselekménye a kísérlet stádiumába lép, a bűncselek-mény elkövetésének feltételeit megteremtő, előkészületi jellegű magatartás ki-fejtője bűnsegédként felel. Álláspontunk szerint tehát a Varga által említett *jogalkotási úr* (amelyet a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése lenne hivatott betölteni) valójában *nem létezik*, mert a készpénz-he-lyettesítő fizetési eszköz-hamisítás előkészülete akkor is megállapítható, ha an-nak elkövetője cselekményével a *más által elkövetendő* hamisításhoz járul hoz-zá (és mint az előző pontban kifejtettük, a valódi előkészület mellett a hamisítás elősegítése háttérbe lép, így felhívására jelen esetben sem kerülhet sor).

Az előbbiek alapján felmerülhet a kérdés, hogy egyáltalán mikor kerülhet sor a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése megál-lapítására, mivel nagyon ritkának és életszerűtlennek tűnik az olyan eset,

24 Földvári József: A büntetés tana. KJK, Budapest, 1970, 388. o.

25 Varga Zoltán: i. m. 1342–1343. o.

26 Nagy Ferenc (2008): i. m. 194. o.

amikor az elkövető – akár saját, akár más személy által elkövetendő – hamisításra vonatkozó *célzat nélkül* mozdítja elő a készpénz-helyettesítő fizetési-eszköz-hamisítást. Abban az esetben ugyanis, ha akár a saját, akár más személy hamisítása és az elkövető között a szubjektív oldalon kapcsolat mutatható ki, már nem kerülhet sor a Btk. 313/D § szerinti bűncselekmény megállapítására, s ennek előfordulása a gyakorlatban elhanyagolható.

Nézetünk szerint e rendszeridegen előkészületi jellegű deliktumnak *önálló hatóköre* akkor lehet, ha az elkövető a készpénz-helyettesítő fizetési-eszköz-hamisítás kísérlete, illetőleg előkészülete vonatkozásában teljesíti a Btk. 17. § (3), illetve 18. § (2) bekezdésébe foglalt feltételeket, vagyis a kísérlet-től, illetve az előkészülettől *visszalép*. Ebben az esetben a Btk. 17. § (4), illetve a 18. § (3) bekezdése alapján az úgynevezett *maradék-bűncselekményért* felelősséggel tartozik, s ez ilyenkor tipikusan a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése lehet. A hamisítás *kísérletétől* történő visszalépés esetén a büntetési tételek arányosságával kapcsolatban dogmatikai aggályunk nemigen merülhet fel (tudniillik az alapesetben legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmény maradékcselekményénél a legfeljebb egy évig terjedő szabadságvesztés nem tekinthető aránytalannak). Ezzel szemben meglehetősen visszas helyzet áll elő akkor, ha az elkövető a 313/B § (3) bekezdés szerinti *előkészülettől* lép vissza. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának előkészülete ugyanis mindössze pénzbüntetéssel büntetendő, míg az ettől történő elállást, és így a maradékcselekményként értékelt 313/D § hatályosulását egy évig terjedő szabadságvesztés kilátásba helyezésével „honorálja” a jogalkotó. Ennek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az elkövető lényegében „jobban jár”, ha előkészületétől nem lép vissza, mint ha igen, mivel utóbbi esetben a súlyosabb büntetéssel fenyegetett maradék-bűncselekményért vonható felelősségre. Ez a szabályozási aránytalanság – amely egyébként nem példa nélküli a hatályos Btk.-ban²⁷ – arra vezethet, hogy a büntetőeljárásban a ter-

²⁷ Más, a büntethetőség előrehozatalát célzó sui generis előkészületi jellegű tényállás vizsgálatakor is hasonló anomáliára bukkanhatunk. Például szolgálhat a Btk. 300/E §-ába foglalt *számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása* mint sui generis előkészületi jellegű bűncselekmény és a 300/C §-ban szabályozott *számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény* viszonya. Itt az elkövető, ha a 300/C § (1) bekezdés szerinti befejezett bűncselekményt megvalósítja, legfeljebb egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, ellenben ha e bűncselekményre irányuló különböző előkészületi jellegű magatartást tanúsít, ez a magatartás szükségképpen kimeríti a 300/E §-át, amely alapján a kiszabható büntetés legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztés. Ebben az esetben a terhelt védekezése csak az lehet, hogy ő befejezett stádiumba juttatta a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekményt, mert ekkor az enyhébb büntetéssel sújtható 300/C § (1) bekezdése alapján, s nem a 300/E § alapján felel.

helt úgy fog védekezni, hogy ő *nem lépett vissza* a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz-hamisítás előkészületétől, mivel ellenkező esetben a hamisítás elősegítését, s ezzel a súlyosabb büntetést lenne kénytelen magára vállalni.

A kifejtettakra tekintettel megállapítható, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítás elősegítésének előfordulása önmagában gyakorlatilag elhanyagolható, és csak az önkéntes visszalépés körében juthat némi önálló jelentőséghez. Éppen ebben a körben azonban megengedhetetlen aránytalanságokra vezethet a tényállás léte azáltal, hogy a jogszerűség talajára visszatérő elkövetőt súlyosabb büntetéssel fenyegeti, mint azt, aki előkészületétől nem lépett vissza. Ezért álláspontunk szerint *de lege ferenda* e bűncselekményi tényállás hatályon kívül helyezése lenne kívánatos²⁸, mivel az mind dogmatikai, mind gyakorlati szempontból visszasságokra vezethet, továbbá a büntetőjog ultima ratio jellegével sincs megfelelő összhangban. Szintén a tényállás hatályon kívül helyezése mellett szól az a körülmény, hogy az ilyen és ehhez hasonló rendszertidegen tényállások kreálásával a jogalkotó a *büntetőjogi dogmatika évszázados múltra visszatekintő elveit rúgja fel* (tudniillik az előkészület régtől fogva fogalmilag feltételezi a szubjektív oldalon a célzat fennforgását).

Ellenérvként felmerülhet, hogy az említett *dekriminalizációnak* útját állja az a körülmény, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése tényállásának megalkotására az ET 2001/413/IB számú kerethatározatának 4. cikke kötelezte hazánkat. A Btk. 313/D §-ban rögzített magatartások büntetendővé nyilvánítása nemzetközi kötelezettségünk ugyan, a 313/D § hatályon kívül helyezése e kötelezettséget azonban csak *látszólag sértené*: a kerethatározat által tételesen felsorolt előkészületi jellegű magatartások²⁹ ugyanis kivétel nélkül a Btk. 313/B § (3) bekezdése alá szubszumálhatók, így uniós kötelezettségeink sem szenvednének csorbát a 313/D § „veszni hagyásával”. Kiemelést igényel még, hogy az a körülmény sem ad létjogosultságot a 313/D § fenntartásához, hogy a 313/B § (3) bekezdése kizárólag pénzbüntetéssel büntethető; az idézett kerethatározat ugyanis csak annyit ír elő az előkészületi jellegű magatartások vonatkozásában, hogy azokat a tagállamoknak *bűncselekménnyé kell nyilvánítaniuk*, emellett szank-

28 Felfogásunk tehát – további érvek felsorakoztatása mellett – lényegében egybeesik a Kereszty által megfogalmazottakkal: szerinte „a Btk. 313/D §-ban meghatározott bűncselekményt mint feleslegest ki kell iktatni a Btk.-ból”. Kereszty Béla: i. m. 734. o.

29 „A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök hamisítása vagy hamisítását elősegítő berendezés, tárgy, számítógépes program vagy más eszköz jogosulatlan előállítását, elfogadását, megszerzését, más személy részére történő értékesítését, átruházását vagy birtoklását” kell – egyebek között – a kerethatározat értelmében a tagállamoknak bűncselekménynek minősíteniük.

cióminimumról nem rendelkezik. Így ha a hazai jogalkotás csupán pénzbüntetéssel rendelné büntetni e magatartásokat, uniós kötelezettségeinknek már ezzel eleget tenne.

Az alkalmatlan kísérlet problematikája

A szándékos bűncselekménynek a magyar büntetőtörvény alapján három értékelhető szakasza van: az előkészület, a kísérlet és a befejezett bűncselekmény. A stádiumtannak a magyar jogirodalomban periferikusnak tekintett problémája az alkalmatlan kísérlet kérdése³⁰, amelynek azonban, álláspontunk szerint, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélésnek a Btk. 313/C § (1)–(6) bekezdésében meghatározott, *károkozást* feltételező eseteinél erős gyakorlati relevanciája van.

A mindennapok jogalkalmazása során gyakran felmerülő jogeset szerint az elkövető a sértett táskájából elveszi annak pénztárcáját, amelyben a sértett bankkártyája is benne van, majd a bankkártya felhasználásával megkísérel pénzt felvenni egy pénzautomatából anélkül, hogy ismerné az ehhez egyébként az esetek döntő többségében szükséges úgynevezett PIN kódot. Az elkövető e cselekményét vajon az alkalmatlan kísérlet fogalmi körébe lehet-e vonni, vagy az rendes kísérletet valósít meg?

A hatályos Btk. szerint *a büntetést korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehet, ha a kísérletet alkalmatlan tárgyon, alkalmatlan eszközzel vagy alkalmatlan módon követik el.*³¹ A Btk. eredeti miniszteri indokolása szerint az alkalmatlan kísérlet esetén az elkövető tévesen feltételezi azt, hogy az eszköz vagy tárgy alkalmas a bűncselekmény megvalósítására, holott az valójában alkalmatlan, illetve lehet, hogy az elkövető a bűncselekmény megvalósítására alkalmas tárgyat vagy eszközt választ, de ezeket alkalmatlan módon használja fel. A Btk. és miniszteri indokolása rövid, és a legkevésbé sem igazít el az alkalmasság és az alkalmatlanság elhatárolásának kérdésében, csupán annyit rögzít, hogy az alkalmatlanság alapja a bűncselekmény elkövetésének eszköze, tárgya vagy módja.

Az alkalmatlan kísérlet problémájának megoldására a jogirodalomban két meghatározó teória alakult ki: az objektivista és a szubjektivista.

³⁰ Nagy Ferenc: Az alkalmatlan kísérletről európai kitekintéssel. Magyar Jog, 2007/1., 26. o.

³¹ A Btk. 17. § (2) bekezdésébe foglalt rendelkezés új szövegét a 2009. évi LXXX. törvény 1. §-a állapította meg, lehetőséget adva arra, hogy ne csupán a *tárgy*, illetve az *eszköz*, hanem a *mód* alkalmatlansága is megállapítható legyen a kísérlet vonatkozásában.

Az *objektivistá irányzat* azon az alapon vizsgálja az alkalmatlan kísérletet, hogy objektíve veszélyes-e a cselekmény, amelyet az elkövető kifejtett. Az irányzat különbséget tesz a nem büntethető abszolút és a büntetést érdemlő relatív alkalmatlanság között. *Abszolút* alkalmatlan az az eszköz, tárgy vagy mód, amely már eleve, természeténél fogva, tehát in abstracto alkalmatlan a befejezett bűncselekmény megvalósítására (például próbababán végrehajtott ölési cselekmény). Ezzel szemben a *relatív* alkalmatlan tárgy, eszköz vagy mód a cél elérésére in abstracto alkalmas, azonban az adott eset körülményei folytán, in concreto bizonyult alkalmatlannak (például csekély mennyiségű méreg keverése a kiszemelt áldozat poharába).

A *szubjektivistá irányzat* szerint a kísérlet–alkalmatlan kísérlet közötti különbségtétel felesleges, a hangsúly az elkövető szándékára helyezendő, és minden olyan kísérlet büntetendő, amelyben a tettesnek a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándéka fejeződik ki.³²

A magyar bírói gyakorlat az alkalmatlan kísérletet döntően az objektivistá irányzatnak megfelelően kezeli, és különbséget tesz abszolút és relatív alkalmatlanság között, bár általában mindkettőt büntetést érdemlőnek tekinti. A bíróság (relatív) alkalmatlan eszközzel elkövetett emberölés büntettének kísérletét állapította meg, amikor az elkövető egy lemezkádba próbált áramot vezetni, hogy az abban fürdő élettársát megölje, de nem megfelelően rögzítette a vezetékeket, így az adott esetben nem vezethetett a szándékolt eredmény eléréséhez.³³ Az intellektuális közokirat-hamisítás büntettének abszolúte alkalmatlan kísérletét állapította meg a bíróság abban az esetben, amikor a terhelt ügyvédi ellenjegyzés nélküli magánokiratra – mint objektíve alkalmatlan eszközre – alaposan kívánt tulajdonjogra vonatkozó valótlán tény bejegyeztetni az ingatlan-nyilvántartásba.³⁴

A hazai judikátúrában találkozhatunk azonban olyan eseti döntéssel is, amely szubjektivistá alapon, a tettes szándékához kapcsolódva állapította meg büntetőjogi felelősséget. Így a BH 1978/266. számon közétett eseti döntésében alkalmatlan tárgyon elkövetett emberölés kísérletének minősítette a Legfelsőbb Bíróság annak az anyának a cselekményét, aki az általa nem tudottan *halott* gyermekével szemben hajtott végre egyébként tényállásszerű ölési cselekményt.

Részünkről elvetjük az alkalmatlan kísérlet büntetendőségének tisztán szubjektív, szándékközpontú megközelítését, azt ugyanis összeegyeztethet-

32 Nagy Ferenc (2008): i. m. 198–201. o.

33 BH, 2007/325.

34 BH, 2004/497.

lennek tartjuk a tettebűntetőjogi alapon felépülő bűncselekménnyel. A modern jogállamban a büntetőjogi felelősség megállapításának alapja az *elkövetett cselekmény* kell hogy legyen.

Az alkalmatlan kísérlet problémájának vizsgálatakor, nézetünk szerint, kiindulópontként kell rögzíteni, hogy az alkalmatlan kísérlet nem önálló, elkülönülő stádiuma a bűncselekménynek, vagyis az alkalmatlan kísérletet csak is a kísérlet fogalmán belül lehet és kell értelmezni, és a kísérlet valamennyi fogalmi eleme egyben az alkalmatlan kísérletet is jellemzi. Dogmatikailag vitathatónak tartjuk azt a jogirodalomban megjelent álláspontot, amely szerint az alkalmatlan kísérlet esetén a cselekmény nem jut a tényállás keretei közé, lévén hogy eleve alkalmatlan, így a befejezettség nem következhet be.³⁵ Az alkalmatlan kísérlet, ahogyan a kísérlet is, a törvényi tényállás tárgyi (objektív) oldalának részleges megvalósulását jelenti, míg a szándékosság szempontjából semmiben sem különbözik a befejezett bűncselekménytől. Az alkalmatlan kísérlet tárgyi oldalának ismérve az elkövetés, vagyis a törvényi tényállásban meghatározott *elkövetési magatartás megkezdése*.³⁶

Alkalmatlan kísérlet esetén tehát a bűncselekmény megvalósul, és az elkövető büntetőjogi felelősségét a *szándékolt bűncselekmény kísérletében* kell megállapítani, a Btk. 17. § (2) bekezdése csupán a büntetés korlátlan enyhítését vagy mellőzését teszi lehetővé.³⁷

Az előbbieket alapján súlyos logikai ellentmondásnak véljük alkalmatlan kísérlet megállapításakor a *maradék-bűncselekményért* való felelősségre vonást. E szerint ugyanis, ha az alkalmatlan kísérlet már önmagában is megvalósít más bűncselekményt, az elkövető e bűncselekmény miatt büntetendő. Így például a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy annak az elkövetőnek a cselekménye, aki a tulajdonjog bejegyzésére egyébként alkalmatlan valótlan tartalmú magánokiratot használ fel arra, hogy az ingatlan tulajdonjogát megszerezze, közokirat-hamisítás büntette kísérletének minősül, amelyet alkalmatlan eszközzel követett el. A terhelt azonban azzal, hogy a valótlan tartalmú magánokiratot a földhivatalhoz benyújtotta, azt felhasználta, s ezzel már megvalósította a Btk. 276. §-a szerinti magánokirat-hamisítást, ezért a Btk. 17. § (4) bekezdése alapján a terhelt terhére a magánokirat-hamisítás vétségét mint maradék-bűncselekményt kell megállapítani.³⁸

35 A magyar jogirodalomban megjelent, eltérő nézeteket ismerteti Lőrinczy Judit: Az alkalmatlan kísérlet a magyar büntetőjogban. In: Szomora Zsolt (szerk.): Tudományos Diákköri Szemle 2006. SZTE ÁJK, Szeged, 2006, 450. o.

36 Nagy Ferenc (2008): i. m. 195. o.

37 Vö. BH, 2004/351. és BH, 2003/270.

38 BH, 2004/351.

Ezzel szemben a BH 2004/497. számon közzétett jogesetben a Legfelsőbb Bíróság intellektuális közokirat-hamisítás alkalmatlan eszközzel elkövetett kísérletének és nem magánokirat-hamisítás vétségének minősítette annak az elkövetőnek a cselekményét, aki ügyvédi ellenjegyzés nélkül készült, hamis adásvételi szerződést nyújtott be a földhivatalhoz a tulajdonjog bejegyzése céljából. A bíróság ítéletének indokolásában kifejti, hogy a maradék-bűncselekmény büntetendősége az alkalmatlan kísérlet eseteire vonatkoztatva gyakorlatilag csak azt idézheti elő, hogy a bíróság (éppen a maradék-bűncselekményre figyelemmel) az alkalmatlan tárgyon vagy eszközzel megvalósított bűncselekmény kísérlete kapcsán a büntetés mellőzésének lehetőségével nem élhet.

Álláspontunk szerint ez utóbbi jogértelmezés tekinthető helyesnek, de a bíróságtól eltérő indokok alapján. Az előbbiekből már kifejtett álláspontunk szerint az alkalmatlan kísérlet esetén az elkövető bűnösségét a megkísérelt bűncselekményben kell megállapítani, és az e bűncselekményre előírt büntetést lehet korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni. A magunk részéről nem is igen tudjuk értelmezni a maradék-bűncselekmény fogalmát az alkalmatlan kísérlet vonatkozásában. Abban az esetben ugyanis, ha az elkövető (alkalmatlan) kísérleti szakban rekedt cselekménye önmagában is megvalósít más bűncselekményt, nem maradék-bűncselekményről, hanem két önálló bűncselekményről, még közelebről, e két bűncselekmény *alaki halmazatáról* kell beszélnünk, ha pedig a kísérleti szakban maradt bűncselekmény megvalósulása kizárja azon bűncselekményi alakzatok megállapítását, amelyek keretei közé az elkövető cselekménye egyébként illeszkedik, a halmazat csupán *látszólagos*, s ezen mit sem változtat a kísérlet alkalmas vagy alkalmatlan mivolta.

Így például ha az elkövető a tulajdonjog bejegyzése céljából hamis magánokiratot nyújt be a földhivatalhoz, cselekménye intellektuális közokirat-hamisításnak minősül, amellyel a magánokirat-hamisítás csupán látszólagos alaki halmazatban áll, és a *konszumpció* folytán nem állapítható meg³⁹, s ez természetesen irányadó az alkalmatlan kísérlet esetére is. Látszólagos halmazat esetén sincs tehát lehetőség az elkövető maradék-bűncselekmény miatti felelősségre vonására, hiszen csak az elkövető által megkísérelt bűncselekményt lehet megállapítani, és csak emiatt lehet büntetéssel sújtani. Ha az alkalmatlan kísérlet látszólag más bűncselekményt is megvalósít (így például az intellektuális közokirat-hamisítás a magánokirat-hamisítást is), ennek legfeljebb az alkalmatlan kísérletre előírt büntetés kiszabása során lehet jelentő-

³⁹ Például BH, 1996/290.

sége, de a törvény kifejezett rendelkezése folytán – az LB jogértelmezésével szemben – ekkor is helye lehet a büntetés teljes mellőzésének.

Álláspontunk szerint az alkalmatlan kísérlet nem azért érdemel büntetést, mert a bűnelkövetési akarat fennáll. Az alkalmatlan kísérlet büntetendőségének alapja – ugyanúgy, mint az „alkalmas” kísérlet esetében – csakis a *jogtárgysértés*, illetve *-veszélyeztetés* lehet. Az olyan cselekmény, amely jogi tárgyat egyáltalán nem sért vagy veszélyeztet, a társadalomra nem veszélyes, s így – a Btk. 10. § (2) bekezdése alapján – nem tekinthető bűncselekménynek.⁴⁰ Abban az esetben tehát, amikor az anya az általa élőnek vélt, ám valójában *halott* gyermekével szemben hajtott végre tényállásszerű ölési cselekményt, könnyű belátni, hogy ez az emberölés jogi tárgyat, az emberi életet se nem sértette, se nem veszélyeztette, vagyis cselekménye nem az emberölés alkalmatlan tárgyon elkövetett kísérletét valósította meg, hanem egész egyszerűen *nem volt bűncselekmény*.

Visszatérve immár kiinduló jogesetünkre – vagyis arra az esetre, amely szerint az elkövető jogtalanul szerzett bankkártya segítségével, a PIN kód ismerete nélkül próbál a pénzautomatából pénzt leemelni –, e cselekmény büntetendősége, az alkalmasság és az alkalmatlanság elhatárolása kérdésében nézetünk szerint a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés *jogi tárgya* orientálhatja a jogértelmezést, mivel kizárólag a jogi tárgy figyelembevételével tudjuk racionálisan megindokolni a büntetőjogi fenyegetést.⁴¹ E bűncselekmény károkozást feltételező változatának *jellegzetes* jogi tárgyát a bankszámla-tulajdonos – aki egyben a bankkártya birtokosa – érdekei adják (feltéve természetesen, hogy *bankkártya* az elkövetés tárgya). Emellett azonban a *számlavezető hitelintézetek vagyoni érdekei* és a pénzhelyettesítő fizetési eszközök *forgalmának biztonsága* is jogi tárgyként szerepel.⁴²

A bíróság több ítéletében is megállapította, hogy a bankkártya önmagában, a rendelkezési jogot megtestesítő kódszám ismerete nélkül a pénzkifizető automatából való pénzfelvételre vagy vásárlásra nem használható fel.⁴³ Nézetünk szerint azonban a bankkártya a PIN kód ismeretének hiányában is *alkalmas eszköz* lehet a pénzfelvételre, hiszen az elkövetőnek in abstracto van esélye arra, hogy a helyes kódot adja meg (bár ennek esélye nyilvánva-

40 Lásd Nagy Ferenc (2008): i. m. 133. o.; Vö.: Lőrinczy Judit: i. m. 450–453. o.

41 Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle, 2009/2., 12. o.

42 Karsai Krisztina – Kereszty Béla: A gazdasági bűncselekmények (Btk. XVII. fejezet). In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2009, 561. o.

43 Például BH, 1999/57. és BH, 2002/474.

lón csekély). Erre tekintettel az automatánál újabb és újabb PIN kódokkal „próbálkozó” elkövető magatartása a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés jogi tárgyát veszélyezteti, és így megalapozza a büntetőjogi felelősséget. A jogi tárgyat fenyegető veszély foka azonban olyannyira minimális, hogy az a büntetés korlátlan enyhítését alapozza meg a felhasználás *alkalmatlan módjára* tekintettel (hiszen az elkövető csak a PIN kód birtokában tudja helyesen használni a bankkártyát).⁴⁴

Nézetünk szerint alkalmatlan kísérlet állapítható meg abban az esetben is, ha az elkövető a PIN kód ismeretében olyan bankkártyával kísér meg pénzt felvenni, amelyhez tartozó bankszámlán *pénz nem található*. Ebben az esetben a bankkártya mint eszköz és felhasználásának módja a szándékolt eredmény elérésére in abstracto alkalmas ugyan, az adott körülmények között azonban in concreto alkalmatlan volt a kívánt eredmény, a pénzszerzéssel okozati összefüggésben lévő károkozás előidézésére.

Más megítélés alá esik azonban annak az elkövetőnek a cselekménye, aki *lejárt érvényességű* bankkártya felhasználásával kíván pénzhez jutni. A lejárt érvényességű bankkártya fizetési eszközként egyáltalán nem használható, az készpénz-helyettesítő fizetési eszközként az érvényességi időn túl nem funkcionál, így büntetőjogi védelemre sem szorul.⁴⁵ Tekintettel arra, hogy a lejárt bankkártya nem lehet a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés elkövetési tárgya, az ilyen bankkártya felhasználása esetén a bűncselekményi jelleget tehát már a *tényállásszerűség hiánya* kiküszöböli.

Kiemelést igényel még, hogy a Btk. 313/C § (1)–(6) bekezdés szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés alkalmatlan kísérlete esetén – maradék-bűncselekmény címén – nem állapítható meg a Btk. 313/C § (7) bekezdésében meghatározott, megszerzéssel megvalósuló készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés, az ugyanis *beolvad* a Btk. 313/C § (1) bekezdés szerinti bűncselekmény alkalmatlan kísérletébe ugyanúgy, mint annak alkalmas kísérletébe. A látszólagos anyagi halmazati viszony szempontjából tehát a kísérlet alkalmas vagy alkalmatlan volta közömbös.

⁴⁴ Itt jegyeznénk meg, hogy egyes üzletekben és internetes oldalakon továbbra is lehetőség van arra, hogy az elkövető a PIN kód ismerete nélkül, kizárólag a bankkártya birtokában fizetni tudjon – erre tekintettel az alkalmatlan kísérlet kapcsán tett megállapításainkat a tanulmány Az alkalmatlan kísérlet problematikája című részének legelején ismertetett jogesetre vonatkoztatjuk.

⁴⁵ Vö. BH, 2009/349.